

HAVRÅ

M U
H O

Årsmelding 2021

Innleiing:

Året vi har bak oss har gått etter dei planer og føringar som vart lagt for året. Når det gjeld skjøtsel av kulturlandskapet har vi nådd dei måla som vart satt opp i søknaden knytt til post 71 (skjøtsel av freda kulturmiljø), UKL (støtteordningar via utvalde kulturlandskap i landbruket), RMP (støtteordningar løyvd via regionalt miljøprogram). I tillegg kjem produksjonstilskotet som er knytt til areal og tal dyr. Sistnemnde er likt for alle bønder, og er knytt opp mot volum og kjøttklasser.

Immateriell kulturarv er knytt til det daglege skjøtselsarbeidet ved å nytte reiskapskulturen ein finn her på Havrå. Gjennom strategiarbeidet vårt med spadebruket sin reiskapskultur, har vi leigd inn tidlegare gardsstyrar Kjetil Monstad til å halde kurs.

Når det gjeld formidling har me hatt ordinær omvising frå juni-september. Digital formidling er primært å poste jamt på Facebooksida til Havrå. Vi har gjennom året samarbeidet med ein aktør innanfor digital formidling, som har resultert i eit prosjektdokument. Tema er knytt til dei verdiane og kunnskapen ein finn på Havrå. I 2022 er det avsett midlar til å nytte ekstern konsulent slik at vi kan få dette formidlingsprosjektet realisert. Målgruppa er vidaregåande skule.

Sikring av garden er eit felt som er vigd mykje merksemd. Kvar veke året rundt sjekkar brannvernsansvarleg at alt er i orden. I tillegg er her jamleg kontroll av elektrisk anlegg.

Me har fått ny kollega, Lauritz Isaksen. Han skal overlappa og til dels erstatte Magne Vikne som nærmar seg pensjonsalder. Lauritz er antropolog og har arbeid mellom anna med FNs berekraftsmål.

På slutten av året leverte vi inn rapport til Miljøfyrtårnsertifisering. Gjennomgang vil skje i 2022.

Formidling

Saman med Lyngheisenteret vart me invitert til å halde føredrag på Bymuseet. Tema var korleis ein kan nytte tidlegare driftsformer i dagens utfordringar med klimaendringar og tap av biologisk mangfald. Seniorlaget i Haus har fått høyra om korleis museet driv garden i dag.

Det har vore omvising frå juni til september, med ein liten auke i tal besøkande om ein samanliknar med 2019. For å lette arbeidet med registrering av besøkande knytt til eventuell smittesporing, samt betaling, nytta vi betalingssystemet TIKKIO. Det har fungert bra, men det er ikkje mogleg å differensiere på pris. Me difor investere i eit system som har desse funksjonane.

Når det gjeld medieomtale fekk me ei reportasje i BA knytt til slåttan, og ein stor artikkel i NRK «Viktige beskjedar frå fortida». Den var ført i pennen av ein av NRK sine journalistar.

Digital formidling av Havrå har vore synleg på Facebook. Vi har hatt fokus på foto av høg kvalitet, samt tekst, som formidlar arbeidet på garden gjennom året.

Av større digitale satsingar er samarbeidet med Glitch Studios. Dei fekk i oppdrag å lage ein prosjektrapport der målet er eit undervisningsopplegg for vidaregåande skule. Tema er knytt til kva kunnskap og ressursar ein treng på individnivå, dersom ein som samfunn ville kome i den situasjonen at det vart svikt i handelen med ulike land. Eit viktig poeng er å nytte allereie eksisterande digitale plattformer som Digitalt museum, rapportar, kart, film, ljod og rapportar. Målgruppe er vidaregåande skule. I frå statistikk knytt til alder, er det klare tal som syner at denne aldersgruppa er dei som minst nyttar seg av musea sine kunnskapstenester.

Det har ikkje vore arrangement knytt til Kulturminnedagen.

Forvaltning

Samlingsforvaltning kulturlandskap

Ressursane på Havrå gav for fleire tusen år sidan grunnlaget for busetjing. Gjennom kontinuerleg drift fram til dags dato, har menneske i samhandling med omgjevnaden skapt eit livsgrunnlag for å produsera mat og vyrke på staeigne ressursar. Havrå, saman med veldig mange andre gardar i Noreg, har vore gjennom ei nedleggingsfase etter 2. verdskrig. Konsekvensane er at skogen veks der det tidlegare var slått, åkrar og utmarksbeite. Konsekvensane er at ein mistar biologisk mangfald og kunnskap.

Etter at delar av garden vart ein del av Noregs museale portefølje, har ein jobba hardt for å restaurere tilbake attgrodd landskap. Som tidlegare år har me hatt stort fokus på restaurering av haustingskogen. Arbeidet rettar seg særleg mot dei gamle styvingstrea som er blitt alt for høge, og difor står i fare for å rotvelte. Det trengs òg unge tre, sokalla rekruttar, som skal ta over når dei gamle kjempene ikkje lenger tek til seg næring. Når landskapet vert meir lysope, vaknar frøbanken til liv og graset etablerer seg. Dei siste fire åra har det vore slått på store delar av arealet som er restaurert. Alt vyrke som eignar seg til ulike emne eller ved, vert tatt ut med handemakt. Graset gir me bort til ein lokal storfebonde.

Når det gjeld restaurering av utmarksbeite, Markjæ har det vore fokus på å få tatt store einskilde granar som trugar vårflorar og steingard. Nedom fylkesvegen er det også rydda tre av ulik størrelse. Elles har det vore mindre rydde- og restaureringsarbeid i utkanten av slåttemarka. Skal ein klare å halde eit landskap i hevd, nyttar det ikkje utan husdyr. Det beitar no 38 storfe, mange av dei vestlandsk fjordfe, frå mai til oktober. Dette er eit samarbeid med ein lokal bonde. I tillegg beitar våre eigne sauer, samt ein flokk som høyrer til ein av grunneigarane frå tidleg vår til sein haust. Det er ynskje om større beitepress, slik at frå 2022 er det gjort avtale med ein lokal bonde om sterkare beiting nedom vegen.

I Markjæ har det vore fokus på å få tatt store einskilde granar som har truga vårflorar. Foto: MUHO, Marit Adelsten Jensen

Etter grunneigarmøte i haust vart det bestemt at MUHO heretter skal ta ansvar for all gjerding på garden. Gjennom at me tek denne jobben, samt organisering av beiting med sau og storfe, er MUHO med på å auke verdiane på deira teigar i innmark og utmark. Alle tiltak me gjer er etter tilrådingar i skjøtselsplanen.

Vi har god oversikt over tilstanden til kulturlandskapet. For fleire av områda som treng restaurering, er det laga langsiktige strategiar. Desse samsvarar med skjøtselsplanen sine tilrådingar.

Elles sit Havrå i arbeidsgruppa for samlingsforvaltning i MUHO. Her har det vore arbeid med samlingsplanen.

Immateriell kulturarv.

Dette er eit fagfelt som har fått meir status og fokus innafør både museum og kulturminnevern. Hjø Havrå er dette fagfeltet integrert i den stadeigne reiskapskulturen ein nyttar til dagleg skjøtsel på garden. Ein kompetanse som krev at ein beherskar heile prosessen frå å finne emne på rot til å nytte reiskapen. Handreiskap knytt til skjøtsel av eit spadebruk er særst lite påakta. Difor er det av aller største viktighet å syte for at denne kulturarven ikkje forsvinn. Me har difor lage ein fleirårleg strategiplan, der me set av tid til å fokusere på dei ulike reiskapane. Me leigar inn tradisjonsberar Kjetil Monstad (tidlegare gardsstyrar på Havrå) som lærar. Fjoråret vart nytta til å investere i ny slipemaskin, boremaskin, skyvelær, høvel og nye knivar for å ha utstyr til dette arbeidet.

For at kulturarva ikkje forsvinn er det viktig å ta vare på kunnskapen om handreiskapa. Foto: MUHO, Lauritz Isaksen

Vinteren nyttar me til å finne emne. Gjennom å restaurere gjengrodd slåttemark, haustingsskog og utmarksbeite tek me til sides det som skal bli til ulike emne. Kwart år treng me store kvanta. Desse skal nyttast til hesjestaur, orv til ljå eller slegge- og økseskaft. Tynne emne vert nytta til rivetenner. Resten vart hogd opp til ved og nytta i husa våre.

Av munnlege tradisjonar har me halde fram med å samle inn kvardagshendingar frå dei eldste grunneigarane. Ei av dei er publisert i «Osterøy i søge og samtid» 2021.

Kunnskapsoverføring knytt til dei gamle slåttemarkene har alltid vore ei prioritert oppgåve. Dette henge samane med at om ein ikkje driv skjøtsel etter den stadbundne tradisjonen, vil ein på sikt miste denne sterkt truga kulturavhengige naturtypen. Slåtten er årevis, og er ein månads samanhengande løna opplæringsprosjekt. 15 unge vaksne tek del i slått, raking, hesjing, sette opp laushes, lage bører, bære og til slutt legge høyet i stål. I år deltok i tillegg ein tilsett frå Statsforvaltaren i Rogaland for å lære meir om det praktiske arbeidet, samt ein doktorgradsstudent som skriv om slått. Avhandlinga undersøker på kva måte kroppsleggjort og munnleg overført kunnskap, utvikla in situ, mellom menneskje og andre organismar kan belyse ulike aktørars samhandling i produksjon av kulturarv.

Tidlegare statsstipendiat Hans Kristian Bukholm har dokumentert gjennom foto, delar av arbeidsprosessane som er knytt til kornet.

Kwart år tek unge vaksne del i slått, raking og hesjing. Dette er ein sentral del av kunnskapsoverføringa. Foto: MUHO, Tove Mostrøm

Bygningsvern og anlegg

MUHO forvaltar mange bygg på Havrå. Alt i frå Guleksbuæ som er eit middelalderbygg frå 1504, til publikumstoalletet som har gått vegen via ei utedo, til å huse mjølketanken den gong vi dreiv med mjølkeproduksjon. Dei fleste husa står i tunet, men høgare opp i landskapet er det vårfior og utløe, og nede ved fjorden er det naust. Kvernhusa står i ei sideelv til Elvæ. Dette er bygg som er ingeniørkunst på høgt nivå, der dei ulike delane passar like fint saman som i eit urverk med sine tannhjul.

Fleire dagar med regn og høg luftfuktigheit gjer at behovet for restaurering av desse bygga aukar. Bygningsvernkonsulenten har laga tilstandsgrad på bygga, noko som gjer det enkelt å prioritera dei

ulike tiltaka. Alle bygg er også lagt inn i PRIMUS for bygg, noko som gjer det lett å registrere kva tiltak som er gjort på det einstilte bygg

Det bygget som fekk lavast tiltaksgrad er Larsahuset. Det er difor sendt søknad til Fylkeskommunen om midlar til restaurering av heile taket, skifte av kledning på gavlevegg, samt maling.

Halve taket på Gulekshuset er ferdig. Her er skifta råteskada treverk, papp og raudpanne. På tilbygget var roteskadane omfattande. Me ventar på kopi av eksisterande kledning frå lokalt sagbruk, og Guleksløa har fått ny takrenne i tre.

Semensutløa er ferdig restaurert. Her er taket retta opp og roten sperr skifta ut, nye raudpannar på taket der det var naudsynt, samt nye lekter.

Gjennom UKL- løyvingane fekk MUHO midlar til år skifte ut inntaksrøyret i bassenget. Alle delane er frakta opp til bassenget, men

grunna mykje regn i elva, vart arbeidet utsett til 2022. Dette er eit viktig sikringstiltak, då vatnet som kjem inn her, er det som skal nyttast om det vert brann på og i dei husa som er sprinkla. Dette gjeld både MUHO og grunneigarane sine bygg.

Semensutløa er ferdig restaurert. Foto: Kjetil Monstad

Forsking, dokumentasjon og fagleg arbeid.

Det er eit mål å få til meir forsking på Havrå. Difor har me kontakt med norske universitet og andre forskingsinstitusjonar. Her er mykje ugjort innafor fleire fagfelt.

Vi innleia eit samarbeid med UiB om forskingsprosjektet CALENDARS, eit European Research Council-finansiert prosjekt tidleg 2020. Det er utvikla og leia av Dr. Scott Bremer ved Senter for vitskapsteori, er internasjonalt og strekk seg over fleire år. Prosjektet skal sjå på korleis klimaendringane påverkar vår førestilling om årstidene, og korleis førestillingar endrar seg. Målet er å sjå om dette kan nyttast konstruktivt i vår evne til å tilpasse oss eit nytt klima. Grunna pandemien har det ikkje vore meir kontakt.

I samband med slåtten vart det etablert kontakt med Universitetet i Oslo. Ein doktorgradstipendiat ville ha feltarbeid hos oss. Ho er utdanna dansar og forskar på korleis kroppsleggjort og munnleg overført kunnskap, utvikla in situ mellom menneskje og andre organismar, kan kaste ljøs over ulike aktørar samhandling i produksjon av kulturarv.

På slutten av fjoråret var vi i kontakt med Universitetet i Bergen, institutt for antropologi. Det er semje om å få til samarbeid, og målet er at studentar skal nytte Havrå som ein arena for læringsutbytte. Det er ynskjeleg at dei på masternivå skriv oppgåver som kan definerast som forskingsprosjekt.

Når det gjeld fagleg arbeid har arbeidsgruppa «Primus for levande samlingar» levert kravspesifikasjonene til KulturIT som skal slutføre arbeidet. Det er uvist når dette er klart til å ta i

bruk for dei ulike musea som har kulturhistoriske planter av ulike karakterer. For oss vil det være særleg aktuelt å registrere den gamle havresorten Gullregn.

Restaureringsarbeidet av haustingsskogen er eit viktig utviklingsarbeid, med tanke på å skaffe kunnskap om korleis ein slik skog responderer på inngrep i form av styving. Denne naturtypen er sterkt truga, og har nasjonal handlingsplan. Vi dokumenterer grundig dei ulike tiltaka som vert gjort gjennom året. Dette arbeidet rapportererast årleg.

Korleis vil haustingsskogen respondera på inngrep i form av styving? Foto: MUHO, Lauritz Isaksen

Havrå er medlem av det nasjonale nettverket for kulturlandskap som er på museum. Planen var å gjennomføre nettverkssamlinga som var lagt til oss og Lyngheiseret, men ble avlyst grunna pandemien. Vi er medlem i Nordisk Kulturlandskapsforbund, men der er vi ikkje aktive.

I fjor fekk me spørsmålet om å sitte i valnemnda for seksjon for immateriell kulturarv. Dette takka me ja til.

Av prosjekt som er verdt å nemne er det samarbeidet med NIKU (Norsk Institutt for kulturminneforskning). I dei to føregåande åra har planane om å scanne landskapet for å identifisera kisteveitene på garden vorte utsett. Det er planlagt oppstart i mars 2022.

Rådgevingstenester.

MUHO sitt samarbeid med Statsforvaltaren har ikkje ført med seg noko aktivitet for Havrå i året som var. Årsaka er lågare økonomiske løyvingar. Men, me gjer råd til alle som tek kontakt.

Fornyning

Diverre er samarbeidet med NIBIO og Klonarkivet avslutta grunna omstrukturering av tilsette hjå NIBIO.

Kunstprosjektet «Tida vi har, tida det tar» er eit samarbeid med kunstnarane Maia Birkeland og Monika Mørck. På grunnlag av gjesteopphald på Havrå og Osterøy museum har dei arbeidd fram eit utstillingskonsept som formidlar viktige element frå samlingane ved musea og set tradisjonskunnskapen i nye samanhengar. Utstillinga har vore vist på Hordland Kunstsenter og Galleri Format. Sistnemde streamet kunstnersamtalen basert på tematikken. Prosjektet er no ferdig.

MUHO har tatt mål av seg å bli sertifisert som Miljøfyrtårn. Vi leverte rapporten like før årets slutt, og ventar nå på å bli sertifisert.

Samfunnsaktør

Å vera ein samfunnsaktør betyr å være til stades, både for, og i samfunnet. For Havrå sin del er det knytt til skjøtsel av garden, der vi tar vare på sterkt truga genmateriale i form av raudliste artar i eng, skog og beitemark. Det same gjeld for sterkt truga kulturavhengig naturtypar som slåttemark og haustingsskog. Dette er genar som vi vil trenge i framtida, mellom anna grunna endra klima. I tillegg tar vi vare på og vidarefører spadebruket sin reiskapskultur, ein viktig del av Noregs immaterielle kulturarv. Slåtten er eit arbeid der vi tilsett primært lokal ungdom, og mange av dei kjem igjen år etter år. Slik er dei med å føre vidare den materielle og immaterielle kulturarv innanfor eit av dei mange arbeidsoppgåvene og kunnskapsfelt ein fann på gardane på Osterøy før utskiftinga kom.

Gjennom dette arbeidet tar vi vare på og vidarefører det som er alle gardar si hensikt; å produsere mat og vyrke på stadeigne ressursar. Alle dei andre verdiane ein får med på kjøpet er bonus.

Mangfald og inkludering

Havrå har samarbeid med NAV gjennom å ta i mot folk som skal teste ut restarbeidsevne, eller ynskjer arbeidstrening. Dei har vore med på restaurering av landskap og bygg. Arbeidet er tilrettelagt slik at dei skal føle meistring og arbeidsglede.

Felles ressursbruk i MuHo:

Alle tilsette sit i ein eller fleire prosjektgrupper. Det vert arbeid på tvers med strategiar knytt til formidling av kulturlandskap, strategi for sårbar kunnskap (immateriell kulturarv), besøksstrategi, «Lag på lag»-prosjektet som er eit registrerings-og dokumentasjonsprosjekt, samt samarbeidet med GLITCH Studios for å få realisert eit digitalt formidlingsopplegg for vidaregåande skule.

Tilsette i 2020:

Marit Adelsten Jensen, avdelingsleiar

Tove Mostrøm, kulturlandskapsforvaltar og sikringsansvarleg

Magne Roald Vikne, bygnings-/ kulturlandskapsforvaltar

Arne Vassenden, kulturlandskapsforvaltar

Matias Hagenes, kulturlandskapsforvaltar